TADBIRKORLIK FAOLIYATIDA MEHNAT MUHOFAZASINI TA'MINLASH VA UNING IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI

Jo'rayeva Shaxlo Uchqun qizi, PhD
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi
jorayevashaxlo28@gmail.com

Ushbu tezisda mehnatni muhofaza qilishning korxonalarning unumdorligi va tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy samaradorligiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Mehnat xavfsizligi ishchilar xavfsizligi va sog'lig'ini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, ammo uning tadbirkorlik faoliyati jarayonlariga ta'siri kamdan kam baholanadi. Tezisda mehnatni muhofaza qilish korxonalarda mehnat unumdorligini oshirish va iqtisodiy yo'qotishlarni kamaytirishga yordam beradigan mexanizmlar muhokama qilinadi. Asosiy jihatlar baxtsiz hodisalar sonini kamaytirish, jarohatlar va kasalliklar bilan bog'liq vaqt yo'qotishlarini kamaytirish, sug'urta mukofotlari va davolanish va reabilitatsiya uchun sarf qilinadigan resurslarni kamaytirishni o'z ichiga oladi. Xulosa qilib aytganda, mehnatni muhofaza qilish nafaqat ishchilar xavfsizligini ta'minlaydi, balki korxonalarning raqobatbardoshligi va barqarorligini oshirishda ham muhim omil hisoblanadi.

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va aholi daromadlarini oshirish bilan bir qatorda, xodimlar uchun xavfsiz va qulay mehnat sharoitlarini shakllantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ishlab chiqarish jarayonlari va tadbirkorlik faoliyati nafaqat iqtisodiy natijalar, balki ishchilarning farovonligi uchun ham mas'uldir. Chunki tadbirkorlik subyektlarining barqaror faoliyati nafaqat moliyaviy natijalar, balki inson kapitalidan samarali foydalanish, xodimlar salomatligini muhofaza qilish va ishlab chiqarish xavfsizligini ta'minlashga ham bog'liq.

Ushbu ikki tomonlama mas'uliyat doirasida mehnat xavfsizligi va salomatligi barqaror korxona faoliyatining asosiy jihatiga aylanadi. Uning korxona xarajatlari tuzilmalari va iqtisodiy ko'rsatkichlariga qanday ta'sir qilishini tushunish biznes, jamiyat va umuman davlat uchun katta ahamiyatga ega.

Mehnat muhofazasi — xodimlarning mehnat faoliyati davomida hayoti va sog'lig'ini saqlashga qaratilgan huquqiy, tashkiliy, texnik, sanitariya-gigiyenik hamda profilaktik chora-tadbirlar tizimi bo'lib, tadbirkorlik faoliyatida ushbu tizimni samarali tashkil etish ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar, kasb kasalliklari va mehnat jarayonidagi boshqa xavf-xatarlarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Ayniqsa, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarida moliyaviy resurslarning cheklanganligi, maxsus xavfsizlik uskunalarining yetishmasligi yoki xodimlarning tegishli bilim va ko'nikmalari yetarli emasligi mehnat muhofazasini tashkil etishda muayyan muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli tadbirkorlikni rivojlantirish siyosati doirasida iqtisodiy manfaatlar bilan bir qatorda, xavfsiz mehnat sharoitlarini ta'minlash masalasiga ham ustuvor ahamiyat berish zarur.

Tadqiqotning maqsadi tadbirkorlik faoliyatida mehnat muhofazasini ta'minlashning iqtisodiy ahamiyatini asoslash hamda kichik biznes subyektlarida mehnat xavfsizligini takomillashtirish orqali mehnat unumdorligini oshirish bo'yicha amaliy takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

Tadbirkorlik faoliyati va mehnat muhofazasi o'zaro uzviy bog'liq bo'lgan iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlardir. Tadbirkor korxonaning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish hamda raqobatbardoshlikni mustahkamlashga intiladi. Biroq ushbu maqsadlarga erishishda xodimlarning hayoti va sog'lig'ini himoya qilish muhim shartlardan biri hisoblanadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Mehnat xavfsizligi va kadrlar salomatligi - bu ish joyida ishchilarning xavfsizligi va sog‘lig‘ini ta’minlashga qaratilgan tizimli chora-tadbirlar va protseduralar to‘plami bo‘lib, uning korxonalar va tashkilotlar faoliyatidagi ahamiyati va rolini munosib baholash lozim.

Xavfsiz mehnat sharoitlari, birinchi navbatda, xodimlarning ish qobiliyatini saqlash, kasbiy faoliyat davomiyligini ta’minlash va mehnat unumdorligini oshirish imkonini beradi. Aksincha, mehnat muhofazasi talablariga rioya qilinmasligi ishlab chiqarishdagi jarohatlanishlar, ish vaqtining yo‘qotilishi, uskunalarning shikastlanishi va qo‘shimcha moliyaviy xarajatlarning yuzaga kelishiga sabab bo‘lishi mumkin. Demak, mehnat xavfsizligini ta’minlashni faqat majburiy xarajat sifatida emas, balki korxonaning uzoq muddatli rivojlanishiga xizmat qiluvchi investitsiya sifatida baholash maqsadga muvofiq.

Kichik biznes subyektlarida mehnat muhofazasini takomillashtirishning bir nechta muhim yo‘nalishlarini ajratish mumkin.

Birinchidan, mehnat xavfsizligi madaniyatini shakllantirish zarur. Bunda tadbirkorlar va xodimlarning mehnat muhofazasi bo‘yicha bilimlarini oshirish, ish joyidagi xavf omillarini aniqlash va xavfsizlik qoidalariga rioya etish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhimdir. Xodimlarni muntazam o‘qitish va yo‘riqnomalar bilan tanishtirish xavfli vaziyatlarning oldini olishga yordam beradi.

Ikkinchidan, zamonaviy texnologiyalar va himoya vositalaridan foydalanish talab etiladi. Ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, xavfli uskunalarni texnik jihatdan takomillashtirish, shaxsiy himoya vositalari bilan ta’minlash va ish joylarida sanitariya-gigiyena talablariga rioya qilish mehnat xavfsizligining muhim shartlaridir. Bunday chora-tadbirlar xodimlar salomatligini himoya qilish bilan birga, ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksizligini ta’minlaydi.

Uchinchidan, mehnat muhofazasini iqtisodiy rag‘batlantirish mexanizmlari bilan uyg‘unlashtirish lozim. Jumladan, xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratishga mablag‘ yo‘naltirayotgan kichik biznes subyektlari uchun maslahat xizmatlari, imtiyozli moliyalashtirish dasturlari va xavfsizlik uskunalarini xarid qilishda ko‘maklashish mexanizmlarini rivojlantirish mumkin. Bunday yondashuv, ayniqsa, moliyaviy imkoniyatlari cheklangan tadbirkorlik subyektlari uchun muhim ahamiyatga ega.

To‘rtinchidan, mehnat muhofazasini boshqarishda raqamli yechimlarni joriy etish maqsadga muvofiq. Xavf omillarini elektron qayd etish, uskunalarning texnik holatini monitoring qilish, xodimlarning o‘qitilish jarayonini raqamli nazorat qilish va mehnat xavfsizligiga oid ma’lumotlar bazasini shakllantirish korxonalarda xavflarni o‘z vaqtida aniqlash imkonini beradi. Bu esa mavjud resurslardan oqilona foydalanish va boshqaruv qarorlarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, mehnat muhofazasi sohasida davlat organlari, tadbirkorlik subyektlari va kasbiy ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish talab etiladi. Kasbiy ta’lim jarayoniga mehnat xavfsizligi bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlarni kiritish, tadbirkorlarga uslubiy yordam ko‘rsatish va xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratish bo‘yicha tushuntirish ishlarini kengaytirish ushbu yo‘nalishdagi natijadorlikni oshirishi mumkin.

O‘tkazilgan nazariy tahlil asosida tadbirkorlik faoliyatida mehnat muhofazasini ta’minlash iqtisodiy samaradorlik, ijtimoiy barqarorlik va inson kapitalini rivojlantirishning muhim sharti bo‘lib, xavfsiz mehnat sharoitlari xodimlarning salomatligini saqlash, ish vaqtining yo‘qotilishini kamaytirish va ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksizligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

kichik biznes subyektlarida mehnat muhofazasi bo‘yicha muntazam o‘qitish va amaliy yo‘riqnomalar tizimini takomillashtirish;

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

xavfsizlik uskunalari va shaxsiy himoya vositalarini xarid qilish uchun tadbirkorlarga moliyaviy hamda maslahat ko‘magini kengaytirish;

mehnat xavfsizligini boshqarishda raqamli monitoring va xavflarni oldindan aniqlash vositalaridan foydalanishni rag‘batlantirish;

tadbirkorlik subyektlari faoliyatini baholashda mehnat unumdorligi bilan bir qatorda, xodimlar xavfsizligi va mehnat sharoitlari ko‘rsatkichlarini ham hisobga olish.

Umuman olganda, tadbirkorlikni rivojlantirish va mehnat muhofazasini ta’minlashni yagona boshqaruv tizimi doirasida ko‘rib chiqish iqtisodiy manfaatlar bilan xodimlarning hayoti va sog‘lig‘ini himoya qilish o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlaydi. Shu bois xavfsiz mehnat sharoitlariga yo‘naltirilgan chora-tadbirlar tadbirkorlik subyektlarining uzoq muddatli raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiluvchi muhim yo‘nalish sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1.O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi. 2022-yil 28-oktabrda qabul qilingan, O‘RQ-798-son.

2.O‘zbekiston Respublikasining “Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni. 2016-yil 22-sentabr, O‘RQ-410-son.

3.International Labour Organization (ILO). Safety and Health at the Heart of the Future of Work: Building on 100 Years of Experience. Geneva: ILO, 2019.

4.International Labour Organization (ILO). Occupational Safety and Health. Rasmiy axborot resursi: https://www.ilo.org/topics-and-sectors/safety-and-health-work

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.